

LEKSIK VA FRAZELOGIK MA'NO VA ULARNI TUSHUNISH VA O'RGANISH

Abdirazakova Zilola Kulmurovatovna

SamDChTI Ispan va italyan tillar kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10018189>

Keywords: Til, ma'no, leksik ma'no, frazeologik ma'no, frazeologiya, leksikologiya, tilni o'rganish.

Annotatsiya: Leksik va frazeologik ma'no, tilning asosiy tarkibiy qismlaridir. Leksika - so'zlar, ularning ma'nolari, ularning tarjimalari va ularning ifodalanish usullari bilan bog'liq bo'ladi. Frazeologiya esa bir nechta so'zlarning yoki iboralar to'plamidir, ularning ma'nolari va ularning ifodalanish usullari bilan birga ishlaydi.

Leksik va frazeologik ma'nolar tilning ifodalanish usullarini ham ifodalaydi. Til foydalanuvchilari o'zlarining so'zlarni qanday ifodalashlari va ularni qanday tarzda ishlatishlari haqida ma'lumot olishadi. Bu usullar tilning grammatikasi, sintaksisi, fonetikasi va pragmatikasi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Ma'nolar tilning ifodalanish usullarini tushunish, tilni to'g'ri foydalanishga yordam beradi.

Leksik va frazeologik ma'nolar tilning o'rganish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Tilni tushunish, so'zlarni to'g'ri foydalanish, tarjima qilish va boshqa til bilimlari bilan bog'liq amaliyotlar uchun zarur bo'ladi. Bu ma'nolarni tushunish, tilni o'rganuvchilar uchun muhim bo'lib, ularga tilni to'g'ri foydalanish imkoniyatini beradi.

Leksik ma'nolar, so'zlarning o'ziga xos ma'nolarini ifodalaydi. Bu ma'nolar til foydalanuvchilari uchun aniq va tushunarli bo'lishi kerak. Ma'nolar odatda lug'atlar orqali topiladi va tarjima qilingan holda beriladi va tarjimada ma'nosi nisbatan osonroq anglanadi. Ma'nolar tilning asosiy qismi bo'lib, ularni tushunish va foydalanish tilni o'rganishning muhim qismi bo'lib hisoblanadi.

Frazeologik ma'nolar esa bir nechta so'zlarning yoki iboralar to'plamining o'ziga xos ma'nolarini ifodalaydi. Bu ma'nolar odatda birlashtirilgan so'zlar yoki iboralar bo'ladi va ularga xos ma'nolarni beradi. Frazeologiya tilning boshqa so'zlardan farqli ravishda ishlashini ifodalaydi va tilni o'rganuvchilar uchun muhimligi bilan ham ajralib turadi. Frazeologik iboralar o'sha millatga tegishli an'ana va urf-odatlarini bilgan holda tarjima qilinishi lozim, aks holda frazeologik ma'noni emas, umuman boshqa ma'noni beradi.

Frazeologik birlikning odatda har bir so'z yoki iboraning alohida tarjimasi yo'q bo'ladi. Frazeologik birliklar odatda turli til va madaniyatlar orasida farq qilishi mumkin bo'ladi. Ushbu birliklarning ma'nosini tushunish uchun, ularning o'zbek tilidagi ifodalanishini o'rganish kerak. Misol uchun, "og'zi qulog'ida" frazeologik birlikning leksik ma'nosi "juda xursand" degan ma'noni bildiradi.

Leksik ma'noni tushunish uchun, so'zlar va ularning ma'nolari bilan tanishish kerak. Leksik ma'nolar, bir so'zning umumiy tarjimasidan ko'ra, o'ziga xos va to'g'ri ma'nolarni ifodalaydi. Misol uchun, "kitob" so'zi "qog'ozi bilan bog'langan matbuot nashriyoti" deb tarjima qilinadi. Bu tarjima leksik ma'nosi emas, chunki "kitob" so'zi boshqa ma'nolarga ham ega bo'lishi mumkin, masalan, "o'qish material" yoki "ko'rinishli nashr". Leksik ma'nolar tilning asosiy qismidir va har bir so'zning bir nechta leksik ma'nolari bo'ladi.

Frazeologik ma'noni tushunish uchun esa, bir nechta so'zlarning yoki iboralar to'plamining umumiy ma'nosi bilan tanishish kerak. Frazeologik iboralar, birlikda ishlatilgan so'zlarning yoki iboralar to'plamining o'ziga xos ma'nolarni ifodalaydi. Bu iboralar, har bir

so'zning yoki iboraning o'ziga xos ma'noni ifodalaydi va ularning ifodalanishini tushunish tilni o'rganishning muhim qismidir. Bu frazeologik ibora leksik ma'nolardan farqli ravishda, birlikda ishlatilgan so'zlarning yoki iboralar to'plamining o'ziga xos ma'nolarni ifodalaydi.

Leksik va frazeologik ma'noning ifodalanishi tilning amaldagi ko'rinishlar orqali amalga oshiriladi. Til foydalanuvchilarining kelajakdagi gapirishlarida va yozishlarida leksik va frazeologik ma'noning to'g'ri ifodalanishi juda muhimdir.

So'zlar va frazeologik ifodalar tilning amaldagi ishlatilishi bilan bog'liqdir. Tilni amalda ishlatishda, so'zlar va frazeologik ifodalar ma'nolari, ularning grammatik xususiyatlari, shakli va tarzi katta ahamiyatga ega bo'ladi. So'zlar va frazeologik ifodalar nutq, yozuv, tarjima, adabiyot, ilmiy tadqiqotlar, jurnallar, axborot vositalari va boshqa ko'rsatmalarda keng qo'llaniladi.

Leksik va frazeologik ma'nolar, ularning ifodalanishi va ulardan foydalanishning asosiy qoidalari tilni o'rganishda muhimdir. Bu mavzular tilning so'zlarining ma'nolari, ularning bir-biriga bog'liqlik holati va ularning amaldagi ishlatilishi bilan bog'liqdir.

Leksik va frazeologik ma'nolar, bir tilda mavjud bo'lgan so'zlarning tarixiy, madaniy, iqtisodiy, tabiiyotiy, ijtimoiy va boshqa sohalarida ishlatiladigan ma'nolarini ifodalaydi. Ular, tilning kommunikatsiya jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Leksik va frazeologik ma'nolar, tilni o'rganuvchilar uchun asosiy qismi hisoblanadi, chunki ulardan foydalanish orqali insonlar o'z fikrlarini ifoda etish va boshqalar bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Leksik va frazeologik ma'no, tilning o'ziga xos tuzilishi va rivojlanishi bilan bog'liqdir. So'zlarning ma'nolari, ularning tarixiy rivojlanishi, ularning izohlarida yoki lug'atlarida ko'rsatilgan bo'lishi mumkin. Leksik ma'noning ifodalanishi, so'zning odatda o'ziga xos ma'nolarini tushunishga asoslangan bo'ladi. Bu ma'nolar, so'zning tarixiy rivojlanishidan kelib chiqqan va uning odatiy foydalanishidan kelib chiqqan holda shakllangan bo'ladi.

Frazeologik ma'noning ifodalanishi esa, bir nechta so'zlarning yoki iboralarning birlashtirilgan ma'nolarini tushunishga asoslangan bo'ladi. Bu frazeologizmlar, odatda o'ziga xos ma'nolarga ega bo'lgan so'zlar va iboralardir. Ular, tilning madaniy va adabiyot sohalarida keng qo'llaniladi. Frazeologik ma'nolar, biror so'z yoki ibora bilan bog'liq bo'lgan maxsus ma'nolarni ifodalaydi va ulardan foydalanish tilni zamonaviylik darajasiga ko'taradi.

Frazeologik birliklarning aksariyati xalq tomonidan yaratilgan, ularning mualliflari ma'lum emas, kelib chiqish manbalari aniq emas, ammo ba'zi frazeologik birliklarning kelib chiqish manbalarini aniqlash mumkin. Shu ma'noda frazeologiya tilining umumiy tizimiga kiruvchi mikrosistema bo'lib, bu tizim o'zida o'tmish me'rosni, urf-odatlarini, madaniyatni, tarixni, qadriyatlarini aks ettiradi, avloddan-avlodga o'tadi. Tizimni tashkil etuvchi frazeologik birliklarning ko'pchiligi ma'lum tilning manbasi bo'lib tilni boyitishga, jilvakorligini oshirishga xizmat qiladi.

Frazeologik birliklar birdan ortiq so'zlardan tashkil topgan, ma'no va shakl jihatdan turg'un bo'lgan so'zlar bog'lanmasidir. Frazeologik birliklar ko'chma ma'noda, obrazli ifodalarda qo'llanadi hamda tarixiy qo'llanish meyorlariga, usullariga ega bo'lib, ularning ma'nosi muayyan nutq jarayonida oydinlashadi. Frazeologik birliklar so'z birikmasi yoki gap shaklida bo'lsada, ular nutq birligi bo'lgan gaplardan farq qiladi. Ular lug'aviy birlik sifatida ko'p jihatdan so'zlarga yaqin turadi, so'zlarga xos bo'lgan juda ko'p xususiyatlar frazeologizmlarga ham xosdir.

Frazeologik birlik so'zlardan tashkil topishi, tilda tayyor holatda mavjud bo'lishi, predmetni atashi, yoki harakatni atashi va grammatik ko'rsatkichlarga ega bo'lishini hisobga olgan holda, frazeologik birliklarni lingvistik va sotsiolingvistik xususiyatlarini va ularni tasnif, tavsif va tadqiq qilinadi.

Frazeologik birlikni kommunikativ vosita deb olsak, til va tafakkur, til va milliy mentalitet, til va madaniyat munosabatlarida shakllanadi va nutqda ularning mohiyatini chiqarishda kommunikativ vazifani bajaradi.

Frazeologik birlik lingvistik va nolingvistik omillar asosida shakllangan, leksik, semantik, grammatik va funksional mohiyatda ega ya'ni frazeologik birlikda narsa hodisa yoki voqelikni atash, ular mohiyatida shaxsning moddiy, aqliy, ruhiy, tomonini, xalqning hayotiy tajribasini aks ettiradi. Frazeologik birlik mazmun va shakl munosabatidagi lisoniy birlik hisoblanib, tilning lug'aviy birligini tashkil etadi. Ular grammatik jihatdan shakllangan, nominativ, denotativ, signifikativ, lingvokognitiv yondashuvlar asosida uning kommunikativ vazifasi ilmiy o'rganiladi.

Leksika narsa-hodisa, fakt, voqea, jarayonlarnomini ifoda etsa, frazeologik birliklar narsa-hodisalar, voqelikni atash bilan birga, shaxsning his hayajon, tuyg'u, psixik holati, fazilatlarini ifoda etadi.

Frazeologik birliklar shaxsning u yoki bu psixik holati, his-hayajoni, ichki kechinmalari, voqea-hodisalarga munosabatini obrazli, emotsional-ekspressiv ifodalash zaruriyati asosida shakllangan til hodisasidir.

Leksik va frazeologik ma'no va ularning ifodalanishini o'rganish, tilning so'zlar va iboralarni tushunish, ularning ma'nolari va ularni qo'llash usullarini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy sohasidir. Bu mavzuga oid ko'plab tadqiqotlar, lug'atlar, maqolalar va darsliklar mavjud.

Frazeologiya esa biror til yoki so'zlar to'plamida mavjud bo'lgan muayyan iboralar yoki frazalar sistemasi hisoblanadi. Frazeologik ifodalar odatda biror obyekt yoki hodisa haqida maxsus ma'nolarni ifodalayadi. Bu ifodalar odatda biror obyekt yoki hodisa haqida maxsus ma'nolarni ifodalayadi. Bu ifodalar odatda bir-biriga yaqinroq tarzda joylashgan so'zlar yoki iboralardan iborat bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, leksik va frazeologik ma'nolar, tilni o'rganuvchilar uchun muhimdir, chunki ulardan foydalanish orqali tilni to'liq tushunish va o'z fikrlarini ifoda etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ularning ifodalanishi, tilning tarixiy rivojlanishi, madaniy va adabiyot sohalarida ishlatilishi, odatiy foydalanish va kommunikatsiya jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lishi bilan bog'liqdir.

References:

1. Mamatov A.E. O'zbek tili frazeologizmlarining shakllanishi masalalari. DDA. – T.:1999.-50b.
2. Mamatov A.E. O'zbek tili frazeologizmlarining shakllanishi . – T.: 1997.
3. Yo'ldoshev B. Frazeologizmlarning adabiy til normasi munosabatiga doir. – T.: O'TA, 1992. №3.-37-42b.
4. Vinogradov V.V. Leksikologiya va leksikografiya – M.:1977.
5. Baratova M. Ingliz va o'zbek tillarida frazeologizmlarning ma'no va shakl xususiyatlari. Magistrlik dissertatsiyasi. Buxoro, 2004.
6. Abdullayev A. O'zbek tilida ekspressivlikning ifodalanishi – T.: "Fan" 1983
7. Mamatov A.E. O'zbek tili frazeologiyasi T. – 2019, 10b.